

ISTORIE

Jonathan Fenby (n. 1942), scriitor, jurnalist și analist britanic, a lucrat ca editor al ziarelor *The Observer* și *South China Morning Post*, apoi la Reuters World Service; a ocupat poziții importante în redacțiile publicațiilor *The Economist*, *The Independent* și *The Guardian*. În prezent este director executiv și director pentru China al serviciului de analiză Trusted Sources. Comandor al Ordinului Imperiului Britanic. Este Cavaler al Legiunii de Onoare și al Ordinului Național de Merit al Franței.

Printre cărțile sale se numără *Dealing with the Dragon: A Year in the New Hong Kong* (2001), *Generalissimo: Chiang Kai-Shek and the China He Lost* (2003), *Alliance: The Inside Story of How Roosevelt, Stalin and Churchill Won One War and Began Another* (2006), *The Seventy Wonders of China* (2007), *Dragon Throne* (2008), *Tiger Head, Snake Tails: China Today, How It Got There and Where It Is Heading* (2012), *Will China Dominate the 21st Century?* (2014), *The History of Modern France* (2015).

The Penguin History of Modern China: The Fall and Rise of a Great Power, 1850 to the Present a fost selectată ca una dintre cărțile anului 2008 de publicațiile *The Economist* și *Financial Times*.

JONATHAN FENBY

ISTORIA CHINEI MODERNE

DECĂDEREA ȘI ASCENSIUNEA
UNEI MARI PUTERI,
DE LA 1850 PÂNĂ ÎN PREZENT

Traducere din engleză de
Mugur Zlotea

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Mona Antohi
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corectori: Cristina Jelescu, Cecilia Laslo
DTP: Corina Roncea, Carmen Petrescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Art Group

Jonathan Fenby

*The Penguin History of Modern China: The Fall and Rise of a Great Power,
1850 to the Present*

Original English edition first published by Penguin Books Ltd, London in 2013

Text copyright © Jonathan Fenby

The author has asserted his moral rights. All rights reserved.

© HUMANITAS, 2018, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Fenby, Jonathan

Istoria Chinei moderne: decăderea și ascensiunea unei mari puteri,
de la 1850 până în prezent / Jonathan Fenby;

trad. din engleză de Mugur Zlotea. – București: Humanitas, 2018

Conține bibliografie. – Index

ISBN 978-973-50-6078-7

I. Zlotea, Mugur (trad.)

94

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin email: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 021 311 23 30

Pentru Renée, din nou cu dragoste

Cuprins

<i>Mulțumiri</i>	9
<i>Notă despre transliterație</i>	11
<i>Lista ilustrațiilor</i>	12
<i>Lista hărților</i>	15
Introducere	27
Partea I: Sfârșitul imperiului	
1. Fiii Cerului	47
2. Revolte	59
3. Puncte tari și puncte slabe	75
4. Reformă și reacții	95
5. Prinși la colț	115
6. Ultimul act	129
Partea a II-a: Revoluție și republică	
7. Un copil foarte mic	151
8. Comandanții militari	168
9. Gheață și cărbune	183
10. Dezbinați rămânem	205
Partea a III-a: Războaie fără sfârșit	
11. Dușmanul inimii	235
12. Dușmanul pielii	246
13. Marșul lui Mao	265
14. Război total	276
15. Marea retragere	286
16. Alianțe încurcate	309
17. Ultima bătălie	331

Partea a IV-a: Domnia lui Mao

18. Câștigătorul	353
19. Intrigi și planuri	373
20. Saltul spre dezastru	390
21. Foamete și retragere	407
22. Demoni și monștri	428
23. Război civil pe toate fronturile	455
24. Interludiul american	475
25. Numai Cerul poate ști	485

Partea a V-a: Epoca lui Deng

26. Cu atuurile pe masă	505
27. Să fii bogat nu este un păcat	553
28. Nori de furtună	542
29. Primăvara din Beijing	554
30. Trei săptămâni în mai	566
31. Masacrul din Beijing	580

Partea a VI-a: Jiang Zemin și Hu Jintao

32. Generații noi și vechi	599
----------------------------	-----

<i>Epilog</i>	627
---------------	-----

<i>Note</i>	635
-------------	-----

<i>Bibliografie</i>	663
---------------------	-----

Anexe

Instituții și personalități ale Chinei moderne	687
--	-----

Împărații de la finalul dinastiei Qing	693
--	-----

Creșterea economică a Chinei între 1976 și 2006	693
---	-----

Conducerea Partidului Comunist după fondarea Republicii Populare Chineze	694
---	-----

Structura centrală a Partidului Comunist Chinez	694
---	-----

<i>Indice</i>	695
---------------	-----

Notă despre transliterație

Sistemul principal de transliterație folosit în carte este *pinyin*, cu excepția câtorva nume, cum sunt cele ale lui Sun Yat-sen, Chiang Kai-shek, familia Soong sau Canton, pentru că acestea sunt mult mai cunoscute în vechea transliterație Wade-Giles. Pentru unele orașe au fost indicate vechile transliterații în note de subsol.

Lista ilustrațiilor

Creditele fotografice sunt indicate în paranteze.

PARTEA I

1. Împărăteasa văduvă Cixi, împreună cu eunucul-șef.
2. Prințul Gong.
3. Li Hongzhang și Gladstone, cca 1870, la Castelul Hawarden, Țara Galilor. (Getty Images)
4. John Charles Oswald în camera de ceai a companiei sale din Fuzhou, în jurul anului 1890. (Fotograf necunoscut: Colecția Oswald, SOAS [Oso5–164])
5. Puyi și tatăl său, prințul Chun. (Getty Images)
6. Comandantul manciurian Jung-lu.
7. Prizonieri boxeri arestați, cca 1900. (Copyright © Bettmann/CORBIS)
8. Minerii din Shanxi, începutul secolului XX. (Father Leone Nanni/PIME MILAN)
9. Femei cu picioare legate. (Father Leone Nanni/PIME MILAN)
10. Yuan Shikai și generalii chinezi după inaugurare, 1912. (Getty Images)
11. Întâlnirea naționaliștilor într-un salon din Shanghai, la finele anului 1911.
12. Zhang Xueliang.
13. Li Zongren.
14. Yan Xishan.
15. Feng Yuxiang.
16. Sun Yat-sen și soția sa, Soong Qingling, 1916. (Getty Images)
17. Chiang Kai-shek și bancherul Soong Ziwen. (T.V. Soong)
18. Liderii Partidului Naționalist (KMT – Kuomintang) se întâlnesc pentru cel de-al Doilea Congres al partidului, la Canton, în 1926. (Fu-Bingchang: Colecția Fu Bingchang [fu-no86])
19. Shanghai, China, imagine dintr-o cafenea. (Copyright © Bettman/CORBIS)
20. Afiș al Partidului Naționalist: moșier rău adus la judecată.
21. Călăi naționaliști înăbușind revolta din Canton, finele anului 1927. (*North China Herald*)

PARTEA A II-A

22. Mao Zedong și Zhou Enlai la baza de la Yan'an, în Shaanxi, 1937, după Marșul cel Lung. (Muzeul de Arheologie și Etnologie Peabody, Universitatea Harvard – Fundația Owen Lattimore)

23. Soldați japonezi luându-se la întrecere care decapitează mai mulți chinezi.
24. Chinezi demonstrând împotriva invadatorilor, Hubei, Hankou, 1938. (Robert Capa, copyright © 2001 Cornell Capa/Magnum Photos)
25. Trepte urcând de pe malul Fluviului Yangtze, Chongqing, 1910. (Colecția W. Swire SOAS [SW19-066])
26. Chiang Kai-shek, doamna Chiang și consilierul american Joseph „Joe-Oțet“ Stilwell. (Grație Fundației George C. Marshall, Lexington, Virginia. GCMRL 3460)
27. Chongqing în flăcări, 1939. (Getty Images)
28. Familia Chiang la întâlnirea cu Franklin Roosevelt și Winston Churchill, Cairo, 1943. (Copyright © 2002 TopFoto.co.uk)
29. Ailing, Meiling și Qingling Soong se întâlnesc cu femeii soldat din armata naționalistă.
30. Femei comuniste prizoniere. (Time & Life Pictures/Getty Images)
31. Guvernatorul Model cu pilulele cu otravă. (Time & Life Pictures/Getty Images)
32. Capul unui comunist agățat de un zid, după capturarea acestuia lângă Shanghai, 1948. (Time & Life Pictures/Getty Images)
33. Trupele naționaliste se pregătesc de luptă în războiul civil din Manciuria, 1948. (Time & Life Pictures/Getty Images)
34. Refugiați părăsind Shanghaiul cu trenul, 1949. (Time & Life Pictures/Getty Images)
35. Chiang Kai-shek spre finalul regimului naționalist, în 1938. (Time & Life Pictures/Getty Images)
36. Mao Zedong anunță fondarea Republicii Populare Chineze, la 1 octombrie 1949. (New China Pictures/Magnum Photos)
37. Agricultură tradițională, provincia Sichuan, 1957. (Marc Riboud/ Magnum Photos)

PARTEA A III-A

38. Mao Zedong, armata și poporul sărbătoresc noua ordine în 1949. (Ilustrator necunoscut, Institutul Internațional pentru Istorie Socială, Olanda)
39. Mao împreună cu Liu Shaoqi, Zhou Enlai și Deng Xiaoping. (Copyright © Swim Ink/CORBIS)
40. Mareșalul Lin Biao, 1948. (Fotografie AP)
41. Mao înotând la Lushan în 1959, înainte de a lansa epurarea foștilor asociați. (Agenția de știri Xinhua)
42. Mao se întâlnește cu Richard Nixon, Beijing, 1972, împreună cu Zhou Enlai și Henry Kissinger. (Colecția de fotografie Ollie Atkins, Colecții și arhive speciale, Biblioteca Universității George Mason)
43. Furnalele din fundul curții lansează Marele Salt Înainte, 1941. (Wu Yinxian/ Magnum Photos)
44. Revoluția Culturală a dezlănțuit o mișcare anarhică uriașă, din 1966 până în 1976. (AFP/Getty Images)
45. Așa-numiți dușmani de clasă purtați prin oraș cu coifuri de hârtie în cap, 1967. (Copyright © TopFoto.co.uk)
46. Văduva lui Mao și asociații acesteia din Clica celor patru, lângă trupul neînsuflăit al lui Mao, 1976. (AFP/Getty Images)
47. Demonstrant jubilând în Piața Tian'anmen, în timpul protestelor din primăvara anului 1989. (Stuart Franklin/Magnum Photos)
48. Secretarul-general Zhao Ziyang, în Tian'anmen, 19 mai 1989. (STR/AFP/Getty Images)

49. Victimă din timpul avansului forțelor armate, 4 iunie 1989. (Fotografie AP)
50. Tancuri trecând peste corturile protestatarilor din Piața Tian'anmen, 4 iunie 1989. (Koichi Imaeda/Magnum Photos)
51. Imagine murală a lui Deng Xiaoping, 1993. (Marc Riboud/Magnum Photos)
52. Premierii Zhu Rongji și Li Peng, 1995. (Robyn Beck/AFP/Getty Images)
53. Liderii Partidului Comunist, Hu Jintao și Jiang Zemin, 2004. (AFP/AFP/Getty Images)
54. O fabrică de procesare a cărnii de pui din nord-est, provincia Jilin, 2005. (Grație lui Edward Burtynsky și Flowers East Gallery, Londra)

Lista hărților

1. Porturile deschise în urma tratatelor cu puterile străine
2. Revoltele din China
3. Perioada comandanților militari
4. Războiul cu Japonia
5. Beijing: Piața Tian'anmen și împrejurimile
6. Beijing: complexul rezidențial Zhongnanhai
7. Tipurile de culturi și zonele de cultivare din China
8. Zonele de creștere economică

SFÂRȘITUL IMPERIULUI

Timpe de peste 2000 de ani, nu a existat în lumea aceasta nici un suveran care să se poată compara cu împărații chinezi, care susțineau că sunt mijlocitori între Cer și Pământ, păstrători ai armoniei celeste și întrupare a sensului universal; erau înconjurați de o aură mitologică, iar natura lor aparte și unicitatea țării erau la fel de importante precum suprafața imensă peste care domneau. China este o țară cu o cultură și o civilizație cu totul deosebite de cele ale statelor-națiune occidentale. În vreme ce după căderea Imperiului Roman Europa s-a împărțit în state diferite, China a rămas unită și și-a păstrat sistemul imperial, în ciuda a două mari perioade de dezbinare. Locuitorii acestor ținuturi considerau că țara lor era un loc deosebit și nu avea nimic de învățat de la ceilalți: „China trebuie văzută ca originea tuturor celorlalte state“, spunea un personaj dintr-un roman clasic din secolul al XIX-lea. La începutul secolului XX, când un guvernator de provincie a primit o hartă a lumii a spus că era probabil greșită, pentru că apărea pe ea și Oceanul Pacific. „Statele Unite se învecinează cu China“, a explicat el. „Trebuie să fie așa, doar China stă în mijlocul tuturor țărilor.“¹

În 1644, trupele manciuriene din partea de nord-est au trecut Marele Zid și au capturat Beijingul din mâinile rebelilor care profitaseră de vacuumul de putere format de declinul casei domnitoare Ming, pentru ca apoi să-și extindă autoritatea peste întreaga țară și să guverneze sub numele dinastic de Qing (Puritate). China a atins apogeul sub trei mari împărați care au domnit între 1661 și 1795, influența sa făcându-se simțită peste aproape 10 milioane de km², inclusiv în Taiwan, Tibet, stepele nordice și Xinjiang, o zonă deșertică uriașă din partea de vest. Încă de la început, dinastia Qing a adoptat formele de guvernare și tradițiile chineze, dar au existat și limite ale guvernării lor, multietnice, și multiculturale. Populația majoritară han a fost obligată să-și radă părul dinspre

frunte și să și-l împletească pe cel din vârful capului în coadă, ca semn de supunere. Mariajul interetnic era interzis, iar populației han nu îi era permis să se mute în Manciuria. Drept rezultat, clasa conducătoare a rămas străină pentru majoritatea supușilor săi.

Imperiul era atât de întins și aparent atât de prosper, încât dinastia Qing nu era interesată de restul lumii. În momentele de maximă dezvoltare, imperiul cumula probabil o treime din bogăția globală. În 1793, împăratul a dat disprețuitor la o parte darurile primite de la trimișii britanici și l-a informat pe ambasadorul Lord Macartney: „Avem tot ce ne trebuie.“ Macartney era însă de altă părere: „Imperiul chinez este ca un cuirasat de primă mână, dar vechi și gata să se scufunde, pe care o serie de ofițeri capabili și vigilenți au reușit să-l țină pe linia de plutire în ultimii o sută cincizeci de ani și să-și intimideze vecinii doar prin mărime și înfățișare“, a scris el după întoarcerea în Marea Britanie. „Dar în momentul în care comanda ajunge în mâinile unui nepriceput, îți poți lua adio de la disciplină și siguranța navei. Probabil că nu se va scufunda imediat, probabil că va pluti o vreme în derivă și apoi va fi azvârlită în bucăți la mal; dar nu va mai putea niciodată să fie reconstruită pe vechiul schelet.“ Istoria Chinei din secolul al XIX-lea va arăta care din cei doi a avut dreptate.

Fiii Cerului

Așezați pe Tronul Dragonului din Orașul Interzis din Beijing*, împărații chinezi reprezentau un sistem bazat pe învățăturile confucianiste, pentru care armonia socială și naturală era crucială, pretinzând venerația tuturor. Manifestându-și maiestruozitatea prin ceremonialuri elaborate și artă, dinastiile care au condus China susțineau că au statut semidivin. Conducătorul stătea deoparte și apărea foarte rar în public, cu excepția ocaziilor simbolice cum era procesiunea la marele Templu rotund al Cerului, aflat în partea de sud a capitalei, unde se ruga zeilor. De cele mai multe ori, mânca de unul singur, alegând dintr-un număr imens de feluri de mâncare servite de eunuci. Noaptea, concubina aleasă era adusă în dormitorul imperial învelită într-un halat din mătase roșie și apoi așezată goală la picioarele patului.

Mitologia imperială și tradiția confucianistă erau adevizul social și administrativ care ținea unită o țară ce se întindea pe doar 7% din suprafața globului, dar conținea o cincime din populația acestuia. Dinastiile aveau la bază principiul pietății filiale, cea mai importantă dintre valorile tradiționale. În schimbul supunerii necondiționate, împăratul promitea să fie binevoitor, să fie atent la nevoile poporului și să invoce în numele său protecția divină. Relația conducător–supus era valabilă și la curtea imperială, și la sate. Se spune că fiecare îi vedea pe cei mai sus decât el ca pe niște tigri de care trebuia să se ferească, iar pe cei de sub el, ca pe niște câini numai buni să-i ia la șuturi. Imperiul data din 221 î.Cr., când Primul Împărat se stabilise la Xi'an după ce regatul Qin condus de el reușise să cucerească toate celelalte regate din jur. Dinastia lui a fost una dintre cele mai scurte din istorie, căzând în anul 207 î.Cr., în timpul domniei fiului său. Casele domnitoare s-au perindat unele după altele,

* Numele orașului (care înseamnă „capitala de nord”) era transliterat atunci Peking; pentru claritate, am folosit peste tot în carte transliterația actuală în *pinyin*, Beijing, inclusiv pentru perioadele în care orașul nu mai era capitală și era cunoscut sub numele de Beiping („pacea nordică”).

au cunoscut momente de creștere și de declin, câștigând și apoi pierzând Mandatul Ceresc datorit de zei, cu o ciclicitate ce a rămas adânc întipărită în mentalitatea colectivă. Civilizația chineză a atins apogeul în timpul dinastiilor Tang și Ming^a și s-a dezvoltat în timpul unor suverani mai puțin cunoscuți. În tot acest timp, a existat amenințarea triburilor nomade din stepă și au avut loc două invazii majore din nord, a mongolilor, de la sfârșitul secolului al XIII-lea, și a manciurienilor, de la mijlocul secolului al XVI-lea. Dar ideea puterii centralizate unificatoare impusă de Primul Împărat a rămas la baza guvernării, iar Mandatul Ceresc presupunea că împăratul e dator să aibă grijă de poporul său, deși lucrurile nu au stat întotdeauna astfel.

China a fost rareori atât de izolată de lume pe cât se spune în istoriile ulterioare. Drumul Mătăsii făcea legătura cu Asia Centrală, Orientul Mijlociu și zona mediteraneeană; navigatori și comercianți ajungeau în Asia de Sud-Est, India și Africa. China se vedea pe sine ca fiind unică, iar punctul culminant a fost atins în timpul celor trei mari împărați din dinastia Qing, dintre 1661 și 1795, când imperiul se întindea înspre apus până în Asia Centrală, iar vecinii au fost aduși sub control. Imperiul Qing era o construcție manciuriană în care China, în ciuda importanței sale, a fost pusă alături de domeniile din nord, locurile natale ale casei domnitoare; ea a reușit însă să domine și astfel au devenit obiceiurile chineze fața publică a Fiilor Cerului veniți din ținuturi îndepărtate.

Într-o societate ordonată conform unei ierarhii stricte, prinții, mandarinii și cărturarii-proprietari de pământuri loiali dinastiei manciuriene care ocupase tronul în 1644 și domnea peste majoritatea han erau împărțiți pe grade indicate de robe și insigne. Conduita potrivită și sinceritatea erau văzute ca având cea mai mare importanță, așa cum se spunea și în textul clasic *Marea învățatură*: „Cei ce doreau să-și aducă regatul la ordine își orânduiau întâi familia, or, dorind să facă aceasta, pe sine mai întâi se construiau, voind să se construiască pe sine, întâi își îndreptau inima, dorind să-și îndrepte inima, mai întâi căutau sinceritatea în cuget.”^b

Era firesc ca într-o astfel de cultură capitala să fie construită în așa fel încât să reflecte măreția regimului și a conducătorului. Orașul Interzis a fost așezat în centrul metropolei care, după câteva încercări eșuate, a devenit centrul imperiului. Fiii Cerului locuiau în spatele unui șanț lat de 52 de metri și un zid înalt de 10 metri și lung de peste 3,5 kilometri care delimita ceea ce se numea „Marele Lăuntru“. Sălile și porțile erau înălțate pe terase de marmură, în mijlocul unor curți uriașe. Totul era

^a Dinastia Tang a durat între 618 și 907, iar dinastia Ming, între 1368 și 1644 (n.tr.).

^b Florentina Vișan, *Prelegeri de confucianism. Cărțile confucianiste Marea învățatură și Mijlocul invariabil*, vol. 2, Editura Universității din București, București, 2012, p. 47 (n.tr.).

simbolic – palatele interioare erau decorate cu dragoni care simbolizau puterea și phoeniciși care simbolizau longevitatea. Edictele imperiale erau purtate până în balconul Porții Păcii Celeste (Tian'anmen) pe talgere ornate și acoperite cu umbrele galbene, culoarea imperială, de unde le era dată citire cu voce tare, înainte de a fi distribuite în toată țara.

Împărații erau văzuți ca semidivini, dar aceasta nu însemna că și dinastia va dura o veșnicie, istoria Chinei fiind un ciclu constant de măririi și decăderi. Mandatul Ceresc era etern, dar cine îl deținea era o cu totul altă problemă. Când zeii își manifestau nemulțumirea îngăduind apariția unor revolte sau provocând dezastre naturale, însemna că era timpul pentru o schimbare. Comandanți militari ambițioși sau conducătorii revoltelor susțineau că ei erau cei aleși să urce pe tron. Astfel, eternul se împletea cu temporarul, într-un sistem care permitea accesul sângelui proaspăt la vârf, fără a schimba fundamental sistemul.

Alături de proclamarea autorității imperiale asupra întregului imperiu, ceea ce nu era întotdeauna conform cu realitatea, predomina și un concept de existență ce se raporta întotdeauna la trecut. Primele decenii ale guvernării manciuriene au fost marcate de revolte, inclusiv una care a cuprins zece provincii. Ideea de bază era menținerea stabilității, nu schimbarea. Scopul regimului părea să fie acela de „a ține evidența faptelor trecute, a legitima cele deja împlinite și a înăbuși în fașă orice i se pune dinainte“, scria la sfârșitul secolului al XIX-lea un observator atent, Robert Hart, șeful vămilor britanice. Soluția pentru pacea universală dată în textul confucianist *Marea învățătură* era „să fie ordine în țară“. „Generații întregi s-au călăuzit după învățăturile confucianiste, care dau importanță relațiilor interumane corecte între suveran și ministru, tată și fiu, conducător și supus, superior și inferior“, scria un general intelectual important de la mijlocul secolului al XIX-lea. „Totul trebuie să stea la locul potrivit, la fel cum nu poți pune o pălărie în locul unui pantof sau invers.“

Femeile erau printre cei care trebuiau să-și cunoască locul și să-l respecte. Ele nu trebuiau să fie nimic altceva decât soții ascultătoare și mame virtuozose, deși uneori mai erau și „femei-intelectual“ care citeau, studiau și scriau poezie, în iatacurile locuințelor lor. Femeile erau căsătorite de tinere și nu aveau voie să aibă contacte cu bărbații din afara familiei; soții lor nici nu se gândeau să le prezinte cunoștințelor, sau să vorbească despre ele. Statutul lor era simbolizat de picioarele legate pe care bărbații han le găseau foarte atrăgătoare. și de aceea interzicerea legării picioarelor în primii ani ai dinastiei Qing nu a avut nici un efect. Bărbații puteau să-și ia mai multe soții și concubine și să viziteze casele de toleranță. Un funcționar imperial care s-a întâlnit cu negustorii străini a scris cât de jenat s-a simțit când aceștia le-au prezentat pe soțiile lor.¹

Urmașii de sex bărbătesc erau singurii importanți, pentru că numai bărbații puteau să practice cultul strămoșilor. Infanticidul bebelușilor de sex femeiesc era ceva obișnuit – unui călător în provincia Fujian, din

anii 1880, i s-a spus că în anumite districte o treime din bebelușii fete erau fie înecați, fie strangulați. Singurul lucru la care putea spera o femeie era să fie respectată de copii, conform principiilor confucianiste, și să aștepte puterea pe care o aveau soacrele asupra nurorilor, numărând anii rămași până ajungeau și ele soacre.²

Pentru a governa o țară cât un continent, cu o populație care în 1850 ajunsese la 410 milioane, împărații depindeau de un sistem birocratic perfecționat de-a lungul secolelor, dar mult prea mic pentru a fi eficient – existau doar 40 000 de funcționari civili și militari. Taxele, problemele militare, legiferarea și numirile pe post erau controlate de împărat. Acesta era asistat de Marele Consiliu, de Marele Secretariat, șase departamente, nouă ministere, guvernatori de provincie și magistrați. Comunicarea avea loc prin memorii adresate împăratului, care emitea apoi edicte. Cenzorii imperiali aveau rolul de a-l informa pe împărat despre problemele de guvernare și greutățile poporului. Peste două mii de eunuci se strecurau de-a lungul coridoarelor și prin ungherele Orașului Interzis, țesând intrigi și disprețuiri de toți cei din jurul lor. Cei mai mulți erau ca vai de ei și foarte vulnerabili, dar au existat și eunuci care au condus din umbră și au adunat averi imense.³

China era împărțită în optsprezece provincii, 1 300 de districte și 143 de departamente grupate în prefecturi. Principalul funcționar imperial era magistratul, care cumula responsabilitățile de primar, prefect, judecător, anchetator, perceptor, inspector, guvernator al închisorii, arhivar, organizator al examenelor imperiale și executor judecătoresc. Pentru că nu aveau cum să îndeplinească atâtea funcții și pentru că numărul magistraților era mult prea mic pentru a exercita un control eficient, se apela la un sistem de autosupraveghere. Erau formate grupuri care numărau câteva mii de gospodării, divizate mai departe în subgrupuri de sute și apoi de zeci. Șeful ținea evidența fiecărei persoane din grup, nota cine venea, cine pleca și raporta magistratului furturile, participarea la jocuri de noroc, răpirile și contrafacerea de monede. Sătenii aveau datoria de a raporta șefului orice activitate ilegală, altfel făcându-se vinovați de infracțiune.

Magistrații erau socotiți „tatăl și mama poporului”; bazându-se pe principiile confucianiste, asigurau pacea și stabilitatea, erau binevoitori și prin purtarea lor atrăgeau respectul populației locale. Se presupunea că sunt buni cunoscători ai tradiției, pentru că trecuseră toate cele trei niveluri ale examenelor imperiale foarte riguroase, bazate pe clasicele confucianiste^a. Doar că numai 60% din magistrații din anii 1850 trecuseră aceste examene, alte 20% își cumpăraseră posturile, iar restul fuseseră avansați pe bază de „recomandări” sau drept recunoaștere a „meritelor

^a Clasicele confucianiste sunt textele de bază ale gândirii confucianiste, și anume *Marea învățătură*, *Mijlocul invariabil*, *Analectele*, *Mencius*, *Clasica poemelor*, *Clasica istoriei*, *Clasica Riturilor*, *Clasica Schimbărilor* și *Analele Primăvara și Toamna* (n.tr.).

deosebite“. La începutul carierei nu aveau nici un fel de cunoștințe practice și erau dependenți de secretarii particulari care studiaseră sistemul administrativ și au fost caracterizați de un istoric al administrațiilor locale din perioada Qing drept „oameni respectați pentru integritatea lor“. Existau însă și unii acuzați de luare de mită, formarea unor grupuri de putere sau falsificarea registrelor de conturi.

În loc să fie „părinții“ poporului, magistrații deveneau asupritorii acestuia, din birourile lor din *yamen*. Codul administrativ impus de Beijing era unul rigid, care nu ținea cont de deosebirile sau cerințele regionale. Veniturile care trebuiau trimise la centru erau mari, iar cheltuielile locale trebuiau susținute tot din taxe și impozite. Magistrații, numiți pentru o perioadă limitată de trei ani și fără nici un fel de legături cu locul pe care îl administrau, își suplineau salariile mici „storcând“ de la cei din subordinea lor. Erau numiți pentru o perioadă de numai trei ani, în orice district, așa că nu aveau rădăcini locale. Cei care le duceau ordinele la îndeplinire, lacheii de la *yamen*, erau niște bătăuși corupți, „ghearele și dinții“ magistratului.⁴

Funcționarii din *yamen*, peste un milion în întreaga țară, controlau mersul treburilor zilnice. Unul dintre reformiști spunea despre ei că erau deținătorii adevăratei puteri în China. Erau oameni ai locului care se foloseau de cunoștințele lor pentru a obține beneficii; își opreau o parte din salariile ce le treceau prin mâini și cereau bani să se ocupe de probleme legale. Unul dintre magistrați spunea despre taxele impuse de funcționarii locali că erau „la fel de multe ca părul pe bou“. Țăranii din provincia Henan s-au plâns că erau „mai răi decât demonii. Trebuie să plătești ca să depui o plângere, pentru ca apoi magistratul să ți-o refuze. Și chiar dacă ți-o aprobă, nu există nici o garanție că subordonații lui chiar o să ducă deciziile magistratului la îndeplinire. La fiecare pas e nevoie de bani. Un proces poate să ruineze întreaga familie.“⁵

Peste tot în țară, cărturarii-proprietari de pământuri erau parte a sistemului, mână în mână cu magistrații și cu înalții funcționari din provincii, fiind un factor-cheie în menținerea stabilității. Deși pot fi văzuți ca o clasă socială, existau multe deosebiri între ei; unii erau bogați, dar nu dețineau nici o funcție oficială, alții aveau funcții oficiale, dar nu aveau bani. Majoritatea erau proprietari de pământuri, mulți aveau grade imperiale și legături cu administrația provincială sau chiar centrală. Odată cu trecerea timpului, pătura bogată urbană a devenit tot mai importantă, dar a continuat să mențină și legăturile de familie din zonele rurale. Faptul că negustorii au început să cumpere pământ și cărturarii-proprietari de pământuri au început să investească în afaceri din zona urbană a dus la apariția unei rețele de interese.

La mijlocul secolului al XIX-lea, existau 1,4 milioane de cărturari-proprietari de pământuri, sau 7,2 milioane dacă se ia în calcul întreaga familie. Aceștia mediau conflictele legate de pământ, organizau asistența oferită în timpul dezastrelor naturale, aveau grijă de săraci și supravegheau

lucrările publice, primind în schimbul serviciilor putere locală și privilegii. Fiii lor erau principalii candidați la examenele imperiale, care se organizau mai întâi la nivel local, apoi la nivel de provincie, culminând cu un test în prezența împăratului, la Beijing. Acest sistem a fost gândit în așa fel încât să-i selecteze pe cei mai buni și să le insuflă valorile tradiționale cuprinse în textele care se cereau la examen. Regimul atrăgea tinerii străluciți oferindu-le bunăstare materială, împiedicându-i astfel să formeze o clasă a intelectualilor ce putea să constituie o provocare la adresa sistemului, așa cum s-a întâmplat în Occident. În acest fel, cultura, societatea și politica au devenit un tot unitar. În momentul în care un cărturar-proprietar de pământuri invoca valorile clasice el perpetua tradiția, susținând superioritatea confucianismului, doctrina care stătea la baza imperiului, și își confirma propria sa poziție.

Cu toate acestea, pe la mijlocul secolului al XIX-lea, fisurile imperiului Qing începuseră să se accentueze. În centru stătea împăratul, care decidea absolut totul și nu exista nici un fel de instituție care să poată funcționa efectiv ca o contragreutate. Disidența era percepută drept lipsă de loialitate și era foarte greu pentru cineva să se exprime liber. Memorandurile adresate împăratului vorbeau despre abuzurile funcționarilor, dar știrile provocatoare nu erau privite cu ochi buni. Importanța conformării la sistem făcea ca orice inițiativă să fie primejdioasă. Deși ar fi trebuit să fie imparțiali, cenzorii imperiali erau amestecați în intrigile de la Curte și căutau să beneficieze ei cât mai mult.⁶

Perioada celor trei mari împărați, din cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea și până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, a marcat apogeul acestei dinastii, dar în ciuda gloriei și a maiestuozității, ultimul dintre cei trei împărați, Qianlong, a lăsat moștenire un imperiu cu foarte multe probleme. Deși cumula o treime din bogăția globală, cheltuielile imense, dezvoltarea armatei, războaiele frecvente și costul administrării imperiului atârnavu greu. Taxele acopereau cheltuielile, iar clasa negustorilor era prosperă, dar dacă oamenii nu deveneau mai cumpătați, regimul risca să se prăbușească, își spunea împăratul.

Succesorul lui Qianlong, Jiaqing, a urcat pe tron în 1796 și a avut de înfruntat dezordine și dezastre naturale. Încercarea de îmbunătățire a situației financiare prin reducerea salariilor funcționarilor de stat a dus la nemulțumire; elitele han susțineau din interes, nu erau foarte atașate de o dinastie străină. Coeziunea socială a început să se destrame și unul dintre intelectualii vremii, Zong Zizhen, a avertizat că „cei bogați se iau la întrecere unii cu alții și își etalează bogăția, în vreme ce săracii se storc unul pe celălalt până se omoară“. Aceasta, a adăugat el, „va pogori întunicul între cer și pământ“⁷.

În 1813, rebelii au intrat în Beijing, iar Fiul Cerului abia a scăpat cu viață, înainte ca aceștia să fie alungați din oraș. Șapte ani mai târziu, împăratul a murit de inimă, iar pe tron s-a urcat un neprețut, împăratul Daoguang. Daoguang a fost cel care a interzis comerțul cu opiu, adus de